

VU Research Portal

Het beeld van dierenartsen in de landbouwhuisdierensector van hun patiënten en klanten en hun professionele verantwoordelijkheid

de Graaf, G.

published in

Tijdschrift voor diergeneeskunde
2005

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

de Graaf, G. (2005). Het beeld van dierenartsen in de landbouwhuisdierensector van hun patiënten en klanten en hun professionele verantwoordelijkheid. *Tijdschrift voor diergeneeskunde*, 130(22)(15 nov.), 688-695.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

**Het beeld van dierenartsen in de landbouwhuisdierensector van hun patiënten
en klanten en hun professionele verantwoordelijkheid**

Door:

Dr. Gjalt de Graaf

Afdeling Bestuur en Organisatie

Faculteit der Sociale Wetenschappen

Vrije Universiteit Amsterdam

De Boelelaan 1081

1081 HV Amsterdam

020 5986813

g.de.graaf@fsw.vu.nl

Samenvatting

Dierenartsen hebben morele verplichtingen naar zowel het dier dat ze behandelen als naar de eigenaar van dat dier. Met beiden hebben dierenartsen gecompliceerde relaties; vaak conflicteren de belangen van dier en eigenaar. In dit artikel wordt, met behulp van de Q-methodologie, de volgende vraag beantwoord: Hoe worden dieren en hun eigenaren omschreven door Nederlandse dierenartsen in de landbouwhuisdierensector en hoe zien ze hun professionele rol en verantwoordelijkheid naar beiden? Het grootste gedeelte van het artikel bestaat uit de beschrijvingen van vier verschillende beelden van dierenartsen aangaande de driehoeksrelatie dier-diereigenaar-dierenarts: vier verschillende manieren (discoursen) waarop dierenartsen in Nederland over dieren en diereigenaren en hun eigen professionele rol spreken.

Summary

Veterinarians have obligations towards both the animals they treat and their clients, the owners of the animals. With both groups, veterinarians have complicated relations; many times the interests of both groups conflict. In this article, using Q-methodology as a method for discourse analysis, the following question is answered: How do Dutch practicing veterinarians conceptualize animals and their owners and their professional responsibility towards both? The main part of the article contains descriptions of four different discourses on animals and their owners and on veterinarian professional responsibilities, that prevail among veterinarians.

Inleiding

Dierenartsen ‘dienen twee heren’: patiënten (dieren) en ‘klanten’ (mensen) (19, p.145). De meest fundamentele vraag van de veterinaire ethiek is volgens Bernard Rollin (14, 15, 16) daarom ook: aan wie is de dierenarts haar primaire loyaliteit verschuldigd, aan het dier of de eigenaar? Arkow (1) is tot de conclusie gekomen dat de beroepsgroep van dierenartsen nooit tot een eenduidig antwoord heeft weten te komen of haar primaire verantwoordelijkheid bij de (dierlijke) patiënt of bij de (menselijke) klant ligt. Een praktiserende dierenarts moet dagelijks de belangen van het dier en de diereigenaar afwegen, belangen die niet altijd samenvallen (13). Zowel het dier als patiënt en de eigenaar als betalende klant hebben legitieme belangen maar ook vaak conflicterende morele claims die uit deze belangen voortvloeien (19, p. 143). De zaken liggen zelfs nog ingewikkelder: naast de belangen van het dier en de eigenaar, moeten door de dierenarts nog vele andere belangen worden afgewogen. Zoals de eigen belangen (de dierenarts moet een inkomen verdienen en een praktijk draaiende houden), de belangen van dieren in bredere zin (voorkomen en bestrijden van dierziektes) en de belangen van de samenleving als geheel (hygiëne en volksgezondheid).

In dit artikel zal niet op basis van een filosofische morele theorie de morele vragen en dilemma's van dierenartsen gesteld en geanalyseerd worden. Het artikel richt zich erop hoe dierenartsen *zelf* hun morele vragen zien en verwoorden. Met gebruik van de zogenaamde Q-methodologie zal de volgende vraag beantwoord worden: hoe worden dieren en hun eigenaren omschreven door Nederlandse dierenartsen en hoe zien ze hun professionele rol en verantwoordelijkheid naar beiden? In dit artikel worden vier verschillende zogenaamde discoursen (wereldbeelden) beschreven ten aanzien van de driehoek dier-eigenaar-dierenarts, zoals die leven onder Nederlandse dierenartsen¹.

De onderzoeksmethode

Om deze studie af te bakenen, is ze beperkt tot dierenartsen die in de landbouwhuisdierensector werken. Een interessant aspect in dit veld zijn de economische belangen van de diereigenaren: veehouders verdienen hun inkomen middels hun dieren. Uiteraard heeft dat op de een of andere manier invloed op de relatie die ze met hun dieren hebben.

Het wereldbeeld van dierenartsen ten aanzien van de driehoek dier-diereigenaar-dierenarts wordt hier gevat in het concept ‘discours’ⁱⁱ: de manier waarop over de werkelijkheid gesproken en geschreven wordt. De manier waarop we over de werkelijkheid praten bepaalt hoe (en óf) we feiten interpreteren, maar ook hoe we die feiten waarderen. In ons taalgebruik lopen het ‘zijn’ en ‘behoren te zijn / zou moeten zijn’ voortdurend door elkaar heen. Als mensen anders over de werkelijkheid praten, gaan ze ook anders met die werkelijkheid om. Binnen het ene discours wordt iets als een moreel probleem gezien, binnen het ander in het geheel niet (8).

In een discours zijn feiten en waarden noodzakelijk met elkaar verbonden. Een andere wijze van spreken over ‘het’ dier, betekent automatisch ook een ander waardeoordeel. Vergelijk dit met managers van een voetbalclub. Zodra zij het niet meer hebben over supporters die een wedstrijd bezoeken, maar het bedrijfseconomische discours hanteren van klanten die het product voetbal komen consumeren op zondagmiddag, gaan ze automatisch anders met dezelfde toeschouwers om. Er zullen geheel nieuwe (morele) problemen ter sprake komen, waar oude ‘vraagstukken’ niet eens meer besproken blijken te worden. En dat merkt de toeschouwer: hij wordt anders behandeld. Vraag maar aan een Ajax supporter die tien jaar geleden naar De Meer ging en nu een wedstrijd in De Arena komt bezoeken. Als een dierenarts op een bepaalde wijze over dieren en diereigenaren spreekt, zal hij/zij ook op een bepaalde wijze met ze omgaan (7, pp. 21-79). En dus zijn de discoursen van dierenartsen ten aanzien van dieren en hun eigenaren ethisch zeer interessant.

Door de discoursen van dierenartsen te beschrijven, wordt beschreven hoe dierenartsen zelf tegen hun professionele verantwoordelijkheid aankijken. Dit onderzoek sluit daarmee aan bij de volgende oproep van de veterinaire ethicus Tannenbaum (19, p. 151/152): “Progress resolving ethical issues confronting veterinarians will also require greater interest by social scientists in the veterinary profession itself as a subject of empirical research ... Further research about the moral values of veterinarians and veterinary students is needed. Only by learning how present and future practitioners view their moral obligations to animals and people will we know what issues are important in the profession.”

Er zijn verschillende methoden mogelijk om te achterhalen hoe dierenartsen de driehoek dier-diereigenaar-dierenarts zien, wat hun discours is ten aanzien hiervan is. Hier is gekozen voor de zogenaamde Q-methodologieⁱⁱⁱ. Q-methodologie is toegepast in verschillende stappen, die hier kort aangestipt zullen worden^{iv}.

Eerst zijn tien open interviews met dierenartsen gehouden^v. In deze (opgenomen) gesprekken, werden de dierenartsen uitgenodigd om over zoveel mogelijk aspecten aangaande hun relatie met dieren en hun eigenaren te spreken, net als hun rol en verantwoordelijkheid als dierenarts. Alle letterlijke uitspraken over dieren en diereigenaren werden later letterlijk uitgeschreven.

Na de interviews was er een lijst van ongeveer 150 uitspraken. Alle overlappende uitspraken werden verwijderd. Uiteindelijk bleven 52 uitspraken over (dit wordt in Q-methodologie de Q-set genoemd). Deze 52 uitspraken werden op kaartjes gedrukt.

De 52 uitspraken zijn vervolgens in speciale interviews voorgelegd aan veertig andere dierenartsen (de P-set). De contacten met de eerste van deze dierenartsen zijn gelegd met hulp van de Faculteit Diergeneeskunde in Utrecht. Na de eerste interviews werden namen van collega's gevraagd die een andere mening zou kunnen hebben (het hebben van alle verschillende standpunten is belangrijk in de Q-methodologie, dat verschilt met random sampling theorie)^{vi}.

In het interview werd van elke van de veertig dierenartsen de mening over de 52 uitspraken (Q-set) gevraagd, door ze de uitspraken te laten ordenen volgens een vaste verdeling (zie figuur 1).

figuur 1 ongeveer hier

Dit ging als volgt te werk. Eerst werd gevraagd de 52 uitspraken (de Q-set) zorgvuldig door te lezen en te verdelen in drie stapels: uitspraken waar ze het mee eens waren, uitspraken waar ze het mee oneens waren en uitspraken die ze niet begrepen of waar ze neutraal tegenover stonden. Vervolgens werd gevraagd uit de stapel 'mee eens' de twee uitspraken te pakken waar ze het het meest mee eens waren, die werden helemaal rechts gelegd (onder +3). Daarna werd gevraagd om uit de stapel 'mee eens' die

over was gebleven, de 5 uitspraken te nemen waar ze het vervolgens het meest mee eens waren en die onder +2 te leggen, etc. Dezelfde logica werd gevolgd met de uitspraken waar de dierenartsen het niet mee eens waren. Uiteindelijk waren alle uitspraken volgens een quasi-normale verdeling geordend van ‘mee oneens’ (-3) tot ‘mee eens’ (+3). Deze uiteindelijk verdeling wordt een Q-sort genoemd.

De 40 Q-sorts zijn geanalyseerd met behulp van statische methodes^{vii}. Het idee was om op zoek te gaan naar patronen onder de Q-sorts. Zijn er overeenkomstige manieren waarop de 40 dierenartsen, of groepen daarbinnen, de 52 uitspraken geordend hebben? Deze analyse leidde tot vier verschillende factoren, hier genummerd van A_d tot D_d (de _d staat voor ‘dierenarts’). In tabel is de verdeling van de 40 respondenten over de vier discoursen te zien.

Tabel 1 ongeveer hier

De vier factoren zijn hier in woorden ‘vertaald’, en worden hieronder gepresenteerd door middel van een titel en een omschrijving: vier discoursen. *Deze vier discoursen zijn vier verschillende manieren waarop dierenartsen in Nederland over dieren en diereigenaren en hun eigen professionele rol spreken.* Voor het reconstrueren van de vier discoursen is speciaal gelet op de uitspraken waar zo’n factor het zeer sterk mee eens of oneens is. Maar ook interviews na het ordenen van de uitspraken zijn meegenomen. Na afloop van het ordenen van de 52 uitspraken zijn de 40 dierenartsen namelijk gevraagd naar de redenen waarom ze de uitspraken geordend hadden, zoals ze hadden gedaan. Letterlijke uitspraken van de dierenartsen worden in *Italics* weergegeven.

Resultaten: de discoursbeschrijvingen van dierenartsen

Discours A_d De steun van de verantwoordelijke veehouder

Dierenartsen die zich in discours A_d bevinden, voelen een sterke band met de eigenaar van het dier: in dit geval de veehouder dus. Ze vinden dienstverlening naar de veehouder toe zeer belangrijk.

Dierenarts zijn is een dienstverlenend beroep en het is de taak van de dierenarts om de veehouder te helpen bij zijn bedrijfsvoering. Mocht het economische belang van de veehouder tegenstrijdig zijn aan het belang van het dier, dan kiest men voor de veehouder. Er zijn heel weinig conflicten met de

veehouder. Vrijwel altijd staat men op één lijn. Natuurlijk mag je in principe niet zomaar een gezond dier doden, maar soms kun je overvallen worden door een situatie. Dan moet je daar in mee gaan. *“Het omgaan met de eigenaren is heel belangrijk en juist heel erg leuk. Als je dat vervelend vindt, kun je beter een andere baan zoeken.”*.

Dieren in de veehouderij vormen een economische factor, daar hebben de dierenartsen uit dit discours geen enkel bezwaar tegen. Het dier is een productiemiddel en daaruit moet de boer nu eenmaal zijn inkomen halen. Een boer kan dus per definitie ook nooit zijn dieren *teveel* als een productiemiddel zien. *“Ik heb er geen bezwaar tegen als een dier ten behoeve van de mens gebruikt wordt, mits de gezondheid en het welzijn van het dier niet teveel geschaad worden.”*.

De verantwoordelijkheid voor de gezondheid en het welzijn van het dier ligt heel duidelijk bij de eigenaar. *“De diereigenaar is en blijft primair zelf verantwoordelijk.”*. Dus ook voor elke diergeneeskundige ingreep is de eigenaar de eindverantwoordelijke. *“Wij kunnen boeren ook niet dwingen een oneconomische handeling uit te voeren.”*. *“Het is niet mijn dier.”*. *“Uiteindelijk beslist altijd de eigenaar.”*.

Dierenartsen uit discours A_d hebben een groot vertrouwen in de veehouder. Het moet dus ook gestimuleerd worden om veehouders zoveel mogelijk bij de beslissingen te betrekken. Hoe meer veehouders zelf doen, dat geldt ook voor diergeneeskundige ingrepen, hoe meer ze bij het dierwelzijn betrokken raken. Dat versterkt ook het verantwoordelijkheidsgevoel.

Natuurlijk valt er wel het één en ander te verbeteren in de intensieve veeteelt, maar in zijn algemeenheid hebben we het best goed voor elkaar in Nederland. Kijk maar eens naar andere landen, daar is het dierenwelzijn vaak veel minder. Intensieve veeteelt is nu eenmaal de enige manier om economisch het hoofd boven water te houden. Het is een gegeven. Natuurlijk moeten we wel proberen de scherpe kantjes eraf te halen, maar dat gebeurt ook. Waar het niet ideaal is, wordt er tegenwoordig het nodige gedaan. Ook de veehouders zijn bereid daaraan mee te werken. Ze hebben het alleen heel moeilijk. Het is absolute onzin te beweren dat het lot van varkens zo slecht is in Nederland. Ook varkens zijn in zijn algemeenheid in Nederland goed verzorgd en gehuisvest. *“Varkens hebben het*

goed en worden goed gevoed en verzorgd.”. *“De situatie in het buitenland is veel slechter.”*. Het is opvallend dat dierenartsen in dit discours zich regelmatig zeggen te ergeren aan het negatieve imago dat in hun ogen vaak nog aan de intensieve veehouderij (‘bio-industrie’ is al helemaal een te negatieve term) kleeft. *“Het is veel beter dan de mensen denken.”*. *“Varkenshouders zijn zich zeer bewust van hun vaak negatief imago.”*. Typerend is dat het aspect dat nog werd gemist bij de uitspraken, was: *“De commerciële mogelijkheden van de ondernemer om te kunnen voldoen aan alle waarden en regels.”*. Ook volksgezondheid was verder een aspect dat nog vaak gemist werd. *“Speerpunt moet de volksgezondheid zijn waarbij de individuele dierspecten (o.a. welzijn) niet uit het oog moeten worden verloren.”*.

Dierenartsen uit discours A_d hebben niet veel last van concurrentie tussen dierenartsen onderling.

Discours B_d De advocaten der dieren

Discours B_d kenmerkt zich in eerste instantie door de moeite die de artsen uit dit discours met de intensieve veehouderij hebben. *“Intensieve veehouderij knelt ernstig op het gebied van dierenwelzijn.”*. Ze vinden de intensieve veehouderij niet nodig, en het zou ook niet in zijn huidige vorm moeten blijven bestaan. We hebben het, in zijn geheel genomen, helemaal niet goed voor elkaar in Nederland in de intensieve veehouderij. Met name met de huisvesting van de dieren is nog veel mis. We zijn in het huidige systeem gegroeid, maar als je er neutraal naar kijkt, is het een ongezonde situatie. Het gaat dus niet zozeer om het feit *dat* dieren voor menselijke consumptie worden gehouden, maar meer om de wijze waarop. *“Ik heb geen moeite met de vleesproductie, wel met de wijze waarop dat gebeurt.”*. *“Welzijn van dieren kan verbeterd worden.”*. *“Welzijn van dieren is iets waar veel te weinig naar gekeken wordt. Zowel door dierenartsen, als door de overheid en boerenorganisaties.”*. In het bevorderen van het welzijn van dieren, *“ligt een duidelijke taak voor de dierenarts.”*. Dierenartsen uit discours B_d zijn nog wel bereid om hun werk te doen in de varkenssector, maar het gaat veel minder van harte dan in alle andere discourses. Ook het feit dat varkens gecastreerd worden zonder verdoving wekt veel weerstand op bij de dierenartsen uit discours B_d. Dat gebeurt met name vanuit economische motieven en dat valt eigenlijk niet goed te keuren.

Het beeld van de veehouder is ook een heel andere dan in discours A_d. Bedrijfseconomische overwegingen spelen een te grote rol bij de beslissing van een veehouder om een dierenarts erbij te

halen. Bedrijfseconomische overwegingen spelen sowieso een veel grotere rol dan mededogen en verantwoordelijkheidsgevoel bij beslissingen van veehouders. *“Boeren houden dieren nu eenmaal om in inkomen te voorzien.”*. Hierin verschillen de boeren sterk van de dierenarts. Het uitgangspunt voor de dierenarts is altijd het dier; de loyaliteitswijzer slaat duidelijk door naar het dier. In extreme gevallen worden beslissingen genomen die tegen het belang van de eigenaar ingaan. Het tevreden stellen van klanten is immers veel minder belangrijk dan het bevorderen en handhaven van de gezondheid en welzijn van dieren. De dierenarts draagt een grote verantwoordelijkheid voor het dier. Hoewel de beslissingen van de eigenaar sterk te beïnvloeden zijn (dit is een belangrijke taak van de dierenarts), moet deze uiteindelijk wel de beslissingen nemen en dus een ander belangrijk deel van de verantwoordelijkheid dragen. De dierenarts treedt op als een advocaat van het dier.

Veehouders verzoeken dierenartsen uit discours B_d nog wel eens om een handeling die totaal onaanvaardbaar is. Dit versterkt het toch al enigszins negatieve beeld dat van de veehouders bestaat. *“Het gebeurt regelmatig dat je onredelijke verzoeken wordt gedaan.”*. Er is niet al te veel vertrouwen in de veehouder. Het is dus ook zeker geen goede ontwikkeling dat veehouders meer en meer zelf doen. Je maakt nog veel onoordeelkundig toepassen van medicijnen door veehouders mee. *“Veterinaire taken die bij de veehouder komen te liggen, leiden vaak tot kwaliteitsverlies op gebied van diergezondheid en is zodoende geen goede zaak.”*. Hoe meer veehouders zelf doen, hoe meer welzijnsproblemen er zullen ontstaan. Opvallend is verder dat bij de aspecten die nog gemist werden, éénmaal *“de opvoedkundige taak van de dierenarts”* werd genoemd.

Dierenartsen uit discours B_d hebben vaker conflicten met veehouders dan dierenartsen uit discours A_d. Dit hoeft niet altijd een groot conflict te zijn. Maar *“ik wijs een klant altijd op situaties die niet goed zijn voor de gezondheid/welzijn van zijn/haar dieren en dat daar verbeteringen in gemaakt kunnen worden.”*. En dat leidt uiteraard tot meningsverschillen. Toch wordt ook in dit discours de omgang met eigenaren in zijn algemeenheid als plezierig ervaren. *“Omgang met diereigenaren beschouw ik als een van de leukste onderdelen van het vak zelfs als die omgang moeilijk is.”*.

Dierenartsen uit discours B_d hebben niet veel last van concurrentie tussen dierenartsen onderling. De correlatie tussen discoursen A_d en B_d is de laagste tussen alle discoursen van de dierenartsen.

Discours C_d — De situationele en intuïtieve dierenartsen

Dierenartsen uit discours C_d laten zich het meeste door hun gevoel leiden. Dit wordt ook letterlijk veel gezegd. Als toelichting werd bijvoorbeeld gegeven: *“De uitspraken druisen teveel tegen het eigen gevoel in of geven juist het sterkste gevoel. Het is nogal arbitrair.”*. Of: *“een gevoel van “zeer waar.”*. Waar dierenartsen uit discours B_d veel nadenken over wat het beste is voor het dier in het algemeen, beoordelen dierenartsen uit discours C_d wat het beste is voor het dier door een oordeel, een “gevoel”, over een concrete situatie te geven. Ze handelen dus minder vanuit algemene principes, maar meer vanuit het eigen gevoel. Daarbij is *“het moeilijk ratio en gevoel gescheiden te houden.”*. Er wordt vaak vanuit specifieke situaties en voorbeelden gedacht. Ze handelen niet zozeer op basis van principiële opvattingen, maar meer vanuit de relatie met de veehouder en het dier. Dierenartsen uit discours C_d laten zich sterk door de situatie leiden. Het individuele, zieke dier staat meestal op de voorgrond, soms de individuele veehouder. Het individuele dier behoort de best mogelijke hulp te krijgen. De dierenartsen vragen zich voortdurend af: wat is voor dit dier het beste? Zo zijn de dierenartsen uit discours C_d de enigen die vinden dat ze teveel met koppelbehandeling te maken krijgen en veel te weinig met individuele behandelingen. Dat druist tegen hun gevoel in.

Net als bij discours A_d wordt dienstverlening als heel belangrijk gezien. Maar dit wordt wel anders geïnterpreteerd. Er wordt niet zozeer met de bedrijfsvoering van de veehouder meegedacht, nee, goede dienstverlening bestaat uit het met de grootste zorg uitvoeren van veterinaire handelingen. Alle tijd en aandacht behoort naar het zieke dier uit te gaan. De dienstverlening is dus zeker niet alleen richting de eigenaar, maar ook heel duidelijk richting dier. Dit houdt onder andere in dat dierenartsen uit discours C_d als enige zeer sterk het doden door dierenartsen van gezonde dieren afwijzen.

Men is vrij kritisch ten opzichte van de veehouder. Niet zozeer intensieve veehouderij in het algemeen, het systeem, wordt als een probleem gezien, meer de veehouder zelf (men voert zonder al te veel problemen routinematige keizersneden uit, dat is immers voor de individuele koe op dat moment duidelijk het beste)(*“Ik vind de intensieve veehouderij een heel reële bedrijfstak.”*). Zeer typerend is dat de volgende twee uitspraken van dezelfde dierenarts zijn: *“Varkens worden in het algemeen goed gevoed en gehuisvest. Beter dan menig mensenkind.”*, en: *“Dieren worden zeker in de intensieve*

dierhouderij vrijwel uitsluitend als productiemiddel gezien.”. Dierenartsen uit discours C_d zijn de enigen die het als zeer negatief ervaren dat eigenaren het dier teveel als een productiemiddel zien. Dierenartsen uit discours C_d willen de beste behandeling voor elk ziek dier, maar dat is economisch niet altijd mogelijk. Daar hebben ze gevoelsmatig problemen mee.

Zeer typerend voor discours C_d is verder de kritische houding ten opzichte van collegae. Er is veel te veel concurrentie bij dierenartsen onderling. Dit betekent ook dat je in concrete situaties gedwongen kunt worden dingen te doen die je eigenlijk niet wilt. Dierenartsen uit discours B_d zijn in zo’n geval zeer principieel: die zouden handelingen die ze echt niet willen verrichten, ook niet uitvoeren. Of ze vinden dat wat niet goed kan zijn voor een individueel dier, wel een hoger principe kan dienen. Dierenartsen uit discours A_d komen niet zo vaak in de situatie dat ze gevraagd worden dingen te doen waar ze echt niet achterstaan. Zij steunen en vertrouwen de veehouder. Dierenartsen uit discours C_d beseffen dat als hij het niet doet, de veehouder naar een concurrerende dierenarts gaat, en voeren dan vaak de handeling om die reden toch uit. Concurrentie wordt als zeer negatief ervaren. Bovendien wordt de ontwikkeling dat veehouders meer en meer zelf doen, net als in discours B_d, als negatief ervaren. *“Medicijnen zijn veel te makkelijk elders te krijgen.”*. *“Ik vind dat de boeren veel te veel zelf frutsen.”*.

Discours D_d — De professionele dierenarts

Dierenartsen van discours D_d zijn veel principiëler dan die van discours C_d. Ze voelen zich niet zo snel door een situatie gedwongen dingen te doen, net als dierenartsen van discours B eigenlijk. Ze laten zich niet zo snel door een situatie leiden of door een veehouder dwingen iets te doen. *“Als professional, vind ik, moet je daar boven staan. Het kan niet zo zijn dat een situatie het lot van een dier bezegelt.”*. Ze laten zich het sterkst van alle discourses leiden door een beroepsethiek. Wetgeving en afspraken met andere dierenartsen worden als zeer belangrijk ervaren. Het is dus niet zozeer een principiële en zeer persoonlijke ethiek die een grote rol speelt, zoals in discours B_d vaak het geval is, maar het is meer een gedeelde beroepsethiek waardoor ze zich laten leiden.

Wat dierenartsen uit discours D_d typeert, is dat ze zich veel bezighouden met de vraag wat het beroep dierenarts inhoudt, met alle ethische vraagstukken die daarbij horen. Ze voelen zich als dierenarts in de

eerste plaats een (professionele) adviseur, pas in de tweede plaats een ondernemer. Ze zijn zich daarbij zeer bewust van zowel de mogelijkheden als de beperkingen van het vak. De taken van een dierenarts bestaan nooit simpelweg uit dienstverlening aan de klant, of aan het dier. Als belangrijkste taak wordt wel gezien het bevorderen en handhaven van de gezondheid en welzijn van dieren. Dat is belangrijker dan het tevreden stellen van klanten. In tegenstelling tot discours B_d blijft echter een groter stuk van de verantwoordelijkheid bij de eigenaar van het dier liggen. Er is ook helemaal geen negatief beeld van de eigenaar. Het is de taak van de dierenarts de eigenaar te helpen datgene te doen wat het beste is voor het dier. Het beste wordt de taak van de dierenarts omschreven door uitspraak 42 (iets waar discours C_d het duidelijk mee oneens is): *“Voor alle verrichtingen aan het dier is de eigenaar verantwoordelijk. Het is de taak van de dierenarts de voors en tegens over te brengen.”*.

In tegenstelling tot discours B_d, zijn er geen grote problemen met de intensieve veehouderij op zich. Wel kunnen er bepaalde situaties verbeterd worden. Zo is er principieel geen bezwaar tegen de intensieve veeteelt, maar wel tegen de castratie van varkens, dat is helemaal niet nodig. *“Logisch nadenken zou beter zijn!”*.

Concurrentie tussen dierenartsen onderling wordt als een groot probleem van het beroep gezien. *“Een dierenarts is in de eerste plaats arts. Concurrentie is op zich niet slecht, maar te veel prijsconcurrentie gaat ten koste van dier, eigenaar en dierenarts.”*.

Professionals als ze zijn, denken dierenartsen uit discours D_d erover na wat het werken in groepspraktijken voor hen inhoudt. Conformereren in de zin van je aanpassen aan je collegae is niet zo'n probleem. *“Werken in een groepspraktijk vergt juist aanpassingen en conformeren, dat is de kracht van de groep.”*.

Discussie en conclusies

De onderzoeksvraag van dit artikel, hoe worden dieren en hun eigenaren omschreven door Nederlandse dierenartsen en hoe zien ze hun professionele rol en verantwoordelijkheid naar beiden, is beantwoord met de vier discoursbeschrijvingen. Het is duidelijk geworden dat er verschillende typen dierenartsen zijn: de relatie met dieren en hun eigenaren worden op verschillende wijzen verwoord. Verder blijkt uit

de discoursen dat in de dagelijkse praktijk van dierenartsen de belangen van dieren en hun eigenaren niet los van elkaar kunnen worden gezien. Verder blijken er inderdaad vaak tegengestelde belangen tussen dieren en hun eigenaren. Welke belangentegenstellingen er worden gezien en hoe met die belangentegenstellingen moeten worden omgegaan, hangt af van het discours waaruit de dierenarts opereert. Er blijken vier verschillende wijzen te zijn waarop dierenartsen problemen omschrijven, welke problemen ze zien, en hoe ze ermee omgaan.

De discoursen die hier zijn gepresenteerd laten zien dat de feitelijke kijk van dierenartsen op dieren en hun eigenaren, gerelateerd is aan normatieve vragen en mogelijke antwoorden op die vragen. Zowel normatieve als feitelijke aspecten zijn onderdeel van het discours (wereldbeeld) van een dierenarts. In bepaalde discoursen komen specifieke morele vragen naar boven, die in een discours van een andere dierenarts simpelweg niet gesteld worden. Wat als een morele vraag gezien wordt, en wat het juiste antwoord is op die vraag, hangt dus af van het wereldbeeld dat je hebt. Zo vindt de ene dierenarts (iemand uit discours B_d) het moreel verkeerd om varkens zonder verdoving te castreren waar anderen (dierenartsen uit discours A_d) hier geen moreel issue zien. Dierenartsen uit discours A_d daarentegen vinden het moreel onjuist dat veehouders vaak negatief worden neergezet in de media, waar deze vraag veel minder wordt gesteld door dierenartsen uit discours B_d. Verder is gebleken dat de vraag welke verantwoordelijkheden dierenartsen hebben ten aanzien van dieren en hun eigenaren, gerelateerd is aan een mening over de intensieve veehouderij. Normatieve zaken—zoals hoe dieren te behandelen, nutsingrepen, handelingen door leken, voortplantingstechnologieën bij landbouwhuisdieren, keizersneden bij dikbilrunderen, castratie van varkens zonder verdoving, het doden van gezonde dieren, etcetera—zijn onlosmakelijk verbonden met het feitelijke beeld dat een dierenarts heeft van dieren en hun eigenaren. De normatieve vragen en feitelijke beelden zijn onderdeel van hetzelfde discours. Dit laat zien hoe moeilijk het is om normatieve zaken van dierenartsen te bediscussiëren zonder de feiten mee te nemen. Het laat zien hoe belangrijk de context is om normatieve zaken rondom het beroep van dierenartsen te bespreken.

Dankbetuiging

Graag wil ik de Faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit van Utrecht bedanken voor de zeer waardevolle medewerking aan en interesse in dit onderzoek. In het bijzonder wil ik dr. P. van Beukelen, dr. L.J.E. Rutgers en dr. W.D.J. Kremer bedanken voor hun faciliteiten, tijd en vele goede tips tijdens het onderzoek.

Voor de rest had dit onderzoek niet tot stand kunnen komen zonder de medewerking van vele dierenartsen en studenten diergeneeskunde: bedankt! Ik heb hen allen beloofd de resultaten van mijn studie te presenteren. Bij deze.

Referenties

- (1) Arkow, P., (1998) "Application of Ethics to Animal Welfare" in: *Applied Animal Behaviour Science*, vol. 59, no. 1-3, pp. 193-200.
- (2) Brown, S. (1980), *Political Subjectivity: Applications of Q-Methodology in Political Science* (Yale University Press, New Haven/London).
- (3) Dryzek, J. (1990), *Discursive Democracy: Politics, Policy and Political Science* (Cambridge University Press, Cambridge).
- (4) Dryzek, J. & J. Berejikian (1993), "Reconstructive Democratic Theory", in: *American Political Science Review*, vol. 87, no. 1, pp. 48-88.
- (5) Eeten, M. van (1999), *Dialogues of the Deaf: Defining New Agendas for Environmental Deadlocks* (Eburon, Delft).
- (6) Graaf, G. de (2001), "Business Ethics and Discourse Theory, the Case of Bankers' Conceptualizations of Customers", in: *Journal of Business Ethics*, vol. 31, no. 4, pp. 299-319
- (7) Graaf, G. de (2003), *Tractable Morality. Customer Discourses of Bankers, Veterinarians and Charity Workers*.
- (8) Graaf, G. de (2005a), "Tractable Morality", in: *Journal of Business Ethics*, vol. 60, no. 1, pp. 1-15.
- (9) Graaf, G. de (2005b), "Het beeld van diergeneeskunde studenten van hun toekomstige patiënten en klanten en professionele verantwoordelijkheid", in: *Tijdschrift voor Diergeneeskunde*.
- (10) Graaf, G. de (2005c), "Veterinarians' Discourses on Animals and Clients", in: *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, forthcoming.
- (11) Hajer, M. (1995), *The Politics of Environmental Discourse* (Clarendon Press, Oxford).
- (12) Klammer, A. & D. Colander (1987), "The Making of an Economist", in: *Economic Perspectives*, vol. 1, no. 2, pp. 95-111.
- (13) Porter, A., (1989) "The Client/Patient Relationship", in D. Paterson and M. Palmer (eds.), *The Status of Animals: Ethics Education and Welfare* (Wallingford: C.A.B. International), pp. 174-181.
- (14) Rollin, B. E. (1988) "Veterinary and Animal Ethics," in J. Wilson (ed.), *Law, Ethics and the Veterinary Profession* (Priority Press, Yardley), pp. 24-49.
- (15) Rollin, B. E., (1991) "Social Ethics, Veterinary Medicine, and the Pet Overpopulation," *Journal of American Veterinary Medical Association*, vol. 198, pp. 1153-1156.
- (16) Rollin, B. E. (2004) "Ethics in Veterinary Practice", *SVMENewsletter*, vol. 10. no. 2, pp. 3-5.
- (17) Stephenson, W. (1953), *The Study of Behaviour: Q-technique and Its Methodology* (University of Chicago Press, Chicago IL).
- (18) Thomas, D. & C. McCoy & A. McBride (1993), "Deconstructing the Political Spectacle: Sex, Race and Subjectivity in Public Response to the Clarence Thomas/Anita Hill 'Sexual Harassment' Hearings", in: *American Journal of Political Science*, vol. 37, no. 3, pp. 699-720.
- (19) Tannenbaum, J. (1993) "Veterinary Medical Ethics: A Focus of Conflicting Interests," *Journal of Social Issues*, vol. 49, no. 1, pp. 143-156.

Figuur 1: Distributie van de 52 uitspraken

Minst mee eens			Meest mee eens			
(Uitspraak Scores)						
-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
<hr/>						
(2)	(5)	(11)	(16)	(11)	(5)	(2)

Tabel 1: Factor ladingen van de respondenten

De *defining variates* (ladingen die boven de .48 uitkomen, $p < .001$) staan tussen haakjes.

Plaats van praktijk:

B = Brabant/Limburg

U = Utrecht/Gelderland

O = Overijssel

A _b	B _b	C _b	D _b	Geslacht	Jaar van afstuderen	Plaats van praktijk
.05	.34	.19	(.52)	M	82	B
.31	.33	(.43)	(.45)	M	78	B
.00	(.57)	.03	.02	M	67	B
.39	(.45)	.04	.21	M	72	B
(.66)	.01	.18	.41	V	93	B
.37	(.46)	(-.50)	.38	M	85	B
.22	(.49)	.03	.15	V	99	B
(.67)	.09	.09	.11	V	93	B
.21	.01	(.45)	(.52)	M	87	B
(.63)	.19	.31	.10	M	84	B
.25	.00	(.54)	.13	M	95	B
.02	.26	(.50)	.32	M	90	B
-.04	.22	(.49)	-.01	M	89	O
-.02	(.72)	.26	-.18	M	95	O
.31	-.04	(.53)	.12	M	71	O
-.23	(.63)	.01	.30	M	83	O
(.47)	.29	.38	.27	M	78	O
(.51)	.03	-.07	.39	V	98	O
(.58)	.24	-.03	.25	M	83	O
.36	(.47)	-.01	.22	M	98	O
.42	.26	.15	(.54)	M	88	O
.33	.40	.20	.34	M	83	O
(.55)	.10	.06	(.43)	M	78	O
(.58)	.19	.27	.10	M	92	U
.09	-.01	.13	.34	M	84	U
.42	.05	.39	-.09	M	91	U
.23	(.56)	.32	.00	M	96	U
(.64)	.07	-.02	.39	V	99	U
.42	.20	-.06	(.58)	M	73	U
(.52)	.18	.11	.12	M	97	U
.13	.26	(.48)	.22	M	70	U
.17	.00	.05	.37	M	91	U
(.53)	(.46)	.10	.11	M	99	U
(.65)	.09	.16	.18	M	79	U
(.81)	-.11	.13	.19	V	96	B
(.75)	.19	.24	.11	M	88	B
(.56)	(-.48)	-.01	.26	M	86	B
(.64)	.07	.02	.17	M	84	B
(.65)	-.05	.20	.07	M	81	B
(.56)	-.17	(.45)	.30	M	81	B

ⁱ Dit artikel is, samen met het artikel over hetzelfde thema bij diergeneeskunde studenten (9), een bewerking van promotie onderzoek van de auteur (7, 10; exemplaren van het proefschrift zijn alleen te bestellen via managementboek.nl) naar morele aspecten van klantrelaties van onder andere diergeneeskunde studenten en dierenartsen.

ⁱⁱ Hier gedefinieerd, op basis van Hajer (11), als een ensemble van ideeën, categorisaties, en concepten die geproduceerd en gereproduceerd worden in praktijken en die betekenis geven aan sociale en fysieke realiteiten.

ⁱⁱⁱ Dryzek (3, p. 187) noemt Q-methodologie als een methode om discoursen te achterhalen.

Voorbeelden van succesvolle discours analyses met behulp van Q-methodologie zijn gedaan door Van Eeten (5), Dryzek en Berejikian (4), De Graaf (6) en Thomas et al. (18) “Q study will generally prove a genuine representation of that discourse as it exists within a larger population of persons... To put it another way, our units of analysis, when it comes to generalizations are not individuals, but discourses.” (4, p. 52)).

^{iv} De belangrijkste bron voor Q-methodologie in het algemeen is geschreven door Stephenson (17).

Binnen de sociale wetenschappen is ‘Political Subjectivity’ (2) een klassieker.

^v Het onderzoek heeft in 2001 plaatsgevonden.

^{vi} De P-set was gestructureerd: er is voor gezorgd dat er genoeg respondenten uit drie geografische gebieden kwamen (Overijssel, Utrecht/Gelderland, and Brabant/Limburg), van beide geslachten, van alle leeftijdscategorieën en van verschillende praktijkgroottes.

^{vii} Hier is een factor-analyse uitgevoerd, wat standaard is in de Q-methodologie. Eerst leverde een ‘centroid factor analysis’, vier verschillende factoren op, die vervolgens geroteerd zijn volgens de varimax rotatie. Extractie van meer dan vier factoren zou tot statistisch insignificante factoren hebben geleid.